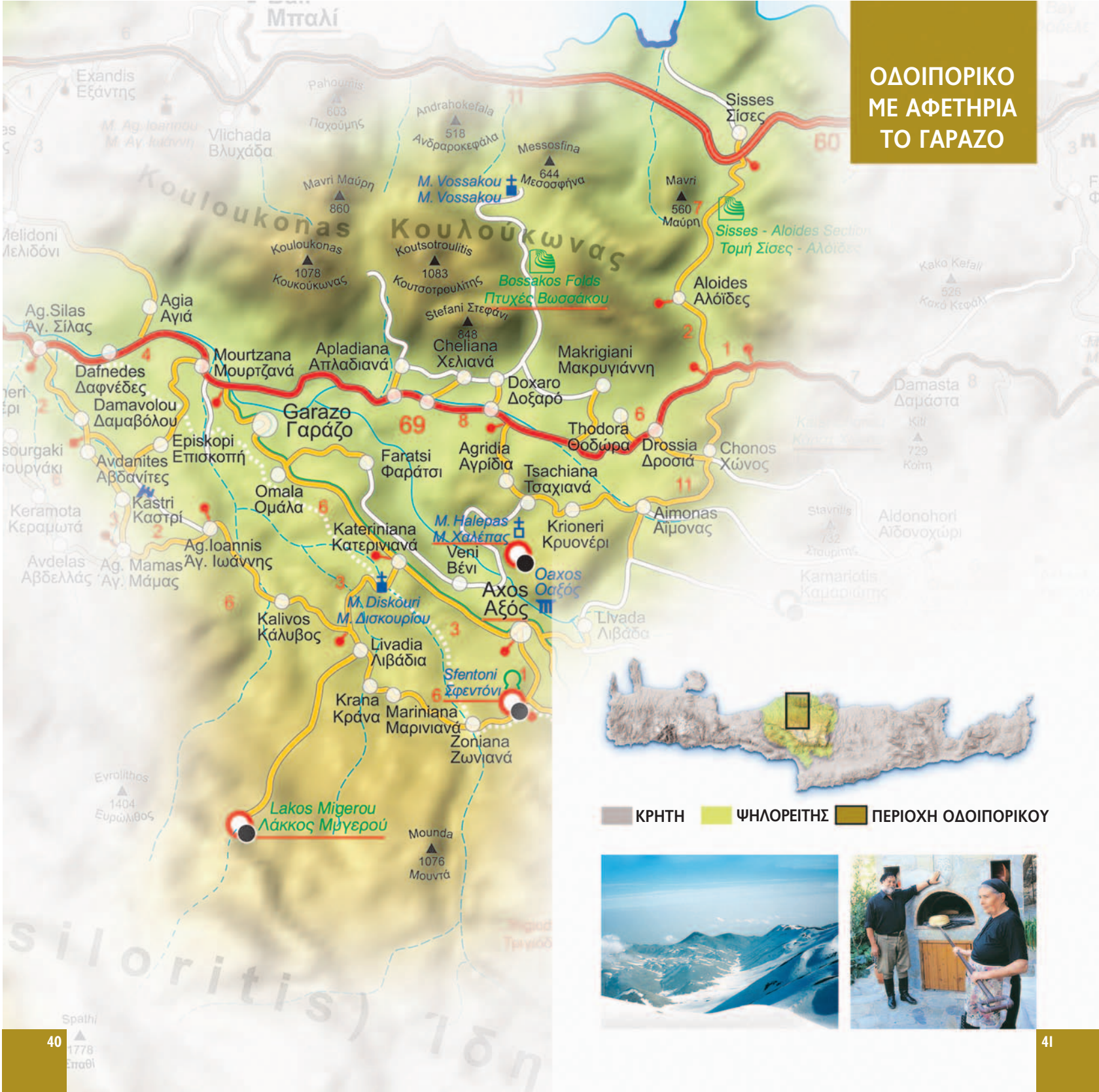


ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΜΕ ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΤΟ ΓΑΡΑΖΟ





ΤΟ ΓΑΡΑΖΟ

Σε απόσταση 37 χιλιομέτρων από το Ρέθυμνο στο κέντρο της ιστορικής επαρχίας Μυλοποτάμου βρίσκεται η έδρα του δήμου Κουλούκωνα, το Γαράζο. Οι πρώτες αναφορές για τον οικισμό υπάρχουν στις βενετικές απογραφές του 16ου αιώνα. Κατά την τουρκοκρατία ήταν έδρα ομώνυμου δήμου που περιλάμβανε 16 οικισμούς.

Οι κάτοικοι ασχολούνται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και το εμπόριο. Γνωστή είναι η ενασχόλησή τους με την καλλιέργεια του κίτρου.

Στα όμορφα στενά δρομάκια του χωριού μπορούμε να θαυμάσουμε χαρακτηριστικά δείγματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, και να επισκεφτούμε το τοπικό λαογραφικό μουσείο. Ο οικισμός είναι χαρακτηρισμένος παραδοσιακός υψηλής πολιτιστικής αξίας. Η εκκλησία της Παναγίας με το κωδωνοστά-



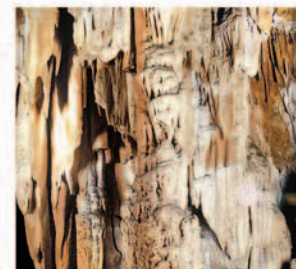
σιο του 19ου αιώνα είναι δίκλιτη και η πρόσοψή της έχει έντονα στοιχεία μπαρόκ κατ' απομίμηση ίσως του καθολικού της Μονής Αρκαδίου. Στα διοικητικά όρια του Γαράζου υπάρχουν και τα γραφικά μετόχια Ομάλα και Φαράτσι και οι ερειπωμένοι οικισμοί Νησί και Ανεμόμυλος.

ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΕ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ - ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Βενί - Αξός - Ζωνιανά - Κράνα - Λιβάδια - Μονή Δισκουρίου

Το Γαράζο ως αφητηρία προσφέρεται για εξορμήσεις και εξερεύνηση τόσο στους ορεινούς όγκους του Ψηλορείτη όσο και στις κοιλάδες του κάτω Μυλοποτάμου. Ανηφορίζοντας συναντάμε το χωριό των κερασιών, το Βενί και μετά την Αξό, την πατρίδα του βασιλιά Ετεάρχου (7ος αι. π.Χ.) και τόπο που γεννήσε τον οικουμενικό πατριάρχη Αθανάσιο Πατελάρο. Το χωριό διατηρεί έντονες τις βυζαντινές μνήμες και ζωντανή τη λαϊκή παράδοση. Στο τέλος της ανηφορικής μας διαδρομής έχουμε δύο επιλογές: αριστερά προς τα Ανώγεια ή δεξιά προς τα Ζωνιανά, έναν οικισμό ζωντανό που γνωρίζει μεγάλη δημογραφική ανάπτυξη. Λίγο πριν μπούμε στο χωριό Ζωνιανά συναντάμε δεξιά το σπήλαιο του Σφεντόνη, ένα από τα μεγαλύτερα και ομορφότερα της Κρήτης. Μέσα στο χωριό μπορούμε να επισκεφτούμε το μουσείο των κέρινων ομοιω-

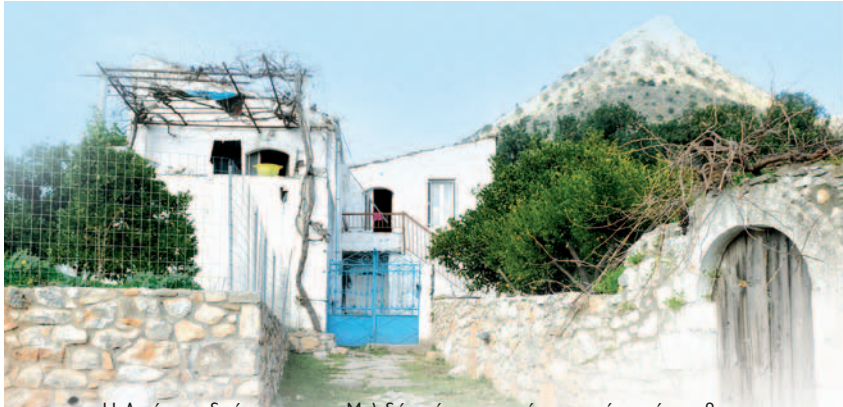
μάτων Ποταμιάνου κάνοντας ένα νοητό ταξίδι στην τοπική ιστορία και να απολαύσουμε μια τσικουδιά σ' ένα από τα καφενεία του χωριού. Ακολουθώντας το δρόμο δυτικά συναντάμε το χωριό Κράνα, τον οικισμό που ανέδειξε τον παπά Κρανιώτη - πρωταγωνιστή της επανάστασης του 1866. Στην παλιά εκκλησία του χωριού σώζονται εκκλησιαστικά βιβλία και κειμήλια του 19ου αιώνα. Λίγο δυτικότερα βρίσκονται τα Λιβάδια ένα από τα μεγαλύτερα χωριά της Κρήτης. Από εκεί η πρόσβαση είναι εφικτή προς τον Γουρνόλακο, περιοχή που εκτελέστηκαν πολλοί Μυλοποταμίτες κατά τη γερμανική κατοχή. Από τα Λιβάδια υπάρχει βατό μονοπάτι για την κορυφή του Ψηλορείτη. Οι φιλόξενοι κάτοικοι των Λιβαδιών ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία. Κάτω από τα Λιβάδια βρίσκεται το μικρό μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου στο Δισκούρι, τόπος ιερός που σέβονται οι κτηνοτρόφοι όλης της βόρειας πλαγιάς του Ψηλορείτη και ορκίζονται στην εικόνα του σε περίπτωση πιθανής ζωοκλοπής. Από εκεί κατευθυνόμενοι αριστερά κατηφορίζουμε προς Γαράζο.



Μουρτζανά - Επισκοπή - Αγιά - Δαφνέδες - Άγιος Σίλας - Δαμαβόλου - Άγ. Ιωάννης - Κάλυβος

Βόρεια του Γαράζου ο δρόμος μας οδηγεί στην παλιά εθνική οδό Ρεθύμνου - Ηρακλείου. Αριστερά προς το Ρέθυμνο ο πρώτος οικισμός που συναντάμε είναι τα Μουρτζανά με τα λιθόστρωτα καλντερίμια και το γραφικό οικισμό Μούσαι. Εδώ βρίσκεται και το ιεροσολυμίτικο μετόχι του Δεσπότη Χριστού. Ανηφορίζουμε προς την Επισκοπή, το χωριό με τη σημαντική εκκλησία του Αγίου Ιωάννη και τα έντονα βενετσιάνικα και οθωμανικά αρχιτεκτονικά στοιχεία.





Η Αγιά, στο δρόμο προς το Μελιδόνι είναι οικισμός γνωστός από την βενετοκρατία. Εδώ μπορούμε να γνωρίσουμε τον παραδοσιακό τρόπο παραγωγής των ξυλοκάρβουνων. Επιστρέφουμε και συνεχίζουμε αριστερά προς Δαφνέδες και ακολούθως προς το μικρό οικισμό Άγιο Σίλα και από εκεί κατευθυνόμαστε προς του Δαμοβόλου, οικισμό γνωστό επίσης από τους χρόνους της βενετοκρατίας. Από αυτό το σημείο μπορούμε να επισκεφτούμε τον παραδοσιακό οικισμό Αβδανίτες με τα γάρφαρα νερά. Στο τέλος του δρόμου αριστερά βρίσκεται το χωριό Άγιος Ιωάννης που πήρε το όνομα του από τον ναό του Αγ. Ιωάννη του Χρυσοστόμου. Αξιόλογο μνημείο του χωριού αποτελεί ο ναός της



Παναγίας του 13ου αιώνα. Τελευταίος σταθμός η Κάλυβος με τον δίκλιτο ναό των Ταξιαρχών και του Αγίου Χαλαλάμπους. Το τέμπλο του κατασκευάστηκε το 1816.

Απλαδιανά - Χελιανά - Δοξαρό - Μονή Βωσσάκου - Μακρυγιάννη - Θεοδώρα - Δροσιά - Σίσεις - Μονή Χαλέπας

Ακολουθώντας την παλαιά εθνική οδό με κατεύθυνση προς Ηράκλειο συναντάμε πολλά μικρά χωριά που άλλοτε έσφιζαν από ζωή λόγω της θέσης τους πάνω στον οδικό άξονα. Ουσιαστικά οι οικισμοί που συναντάμε κατά τη διαδρομή δεν είναι παρά τα παλιά χάνια που υπήρχαν στον κάμπο του Μέσα Μυλοποτάμου. Συναντάμε τα Απλαδιανά και τα Χελιανά. Στα Χελιανά υπάρχει και ο κατάγραφος ναός του Αγίου Γεωργίου. Συνεχίζοντας στην παλαιά εθνική οδό από το Δοξαρό κατευθυνόμαστε αριστερά και διασχίζουμε ένα τοπίο με εντυπωσιακούς γεωλογικούς σχηματισμούς. Ο δρόμος

μας οδηγεί σε μικρό οροπέδιο. Εδώ βρίσκεται η Μονή Βωσσάκου, το ιστορικό μοναστήρι με τη φρουριακού τύπου αρχιτεκτονική που μοιάζει με όαση στο άγριο τοπίο των Ταλέων ορέων. Ακολουθούμε τον ίδιο δρόμο στην αντίθετη φορά και κατευθυνόμαστε αριστερά όπου συναντάμε το Μακρυγιάννη και τη Θεοδώρα, δύο πολύ όμορφα χωριά, και καταλήγουμε στη Δροσιά ή Γενί Γκαβέ, με την τούρκικη κρήνη δίπλα σ' έναν αιωνόβιο πλάτανο. Το χωριό είναι φημισμένο για το μοναδικό ψητό μωρογούρουνο που προσφέρουν οι πολυάριθμες ταβέρνες του. Από τη Δροσιά έχουμε τη δυνατότητα να συνεχίσουμε μέσω Αλοίδων, όπου οι φιλόξενοι κάτοικοί τους ασχολούνται κυρίως με το επιτραπέζιο σταφύλι, τη γεωργία και ιδιαίτερα με την ελιά. Καταλήγουμε στις Σίσεις, ένα χωριό που γνωρίζει μεγάλη οικιστική ανάπτυξη και βρίσκεται στα γεωγραφικά όρια του Νομού Ρεθύμνου και Ηρακλείου. Τις ζεστές μέρες του καλοκαιριού κάτοικοι των Σισιών συλλέγουν το λάβδανο, ένα αιθέριο έλαιο από το ομώνυμο φυτό (κύριο συστατικό του λιβανιού). Το χωριό φημίζεται για τα εσπεριδοειδή του και τα προϊόντα μελιού. Πολύ κοντά βρίσκεται η παραλία Αλμυρίδα Σισιών, επίγειο της αρχαίας Αζού. Άλλη δυνατότητα που έχουμε από τη Δροσιά είναι να ανηφορίσουμε προς τα γραφικά χωριά Χώνος, Αϊμονας, Τσαχιάνα, Κρουενέρι, Αγκρίδια και από εκεί να επισκεφτούμε τη Μονή Χαλέπας. Το μοναστήρι που χτίστηκε κατά τους χρόνους της βενετοκρατίας καταστράφηκε κατά την τουρκική εισβολή το 1645, ανυψώθηκε σε σταυροπηγιάτικο και πατριαρχικό, έλαβε μέρος στους μεγάλους αγώνες του τόπου κατά τον πολυτάραχο 19ο αιώνα. Σήμερα είναι σημαντικό θρησκευτικό κέντρο της περιοχής και αναστηλώνεται.

ΑΞΙΖΕΙ ΝΑ ΔΕΙΤΕ (Ταξίδι στη φύση)

Μια διαδρομή με μοναδικό γεωλογικό ενδιαφέρον αποτελεί ο δρόμος από τις Σίσεις προς τις Αλοίδες, καθώς η μεγάλη ποικιλία των ασβεστολιθικών πετρωμάτων μαρτυρά μια ιστορία 250 εκατομμυρίων χρόνων. Εξαιρετικής ομορφιάς είναι και το τοπίο από το Δοξαρό προς τη Μονή Βωσσάκου. Το νερό έσκαψε τον μαλακό ασβεστόλιθο και σχημάτισε σημαντικά φαράγγια, σπήλαια και βάραθρα. Στην περιοχή ξεχωρίζει το σπήλαιο του Σφεντόνη στα Ζωνιανά με τον πλούσιο σταλακτιτικό και σταλαγματικό διάκοσμο. Το σπήλαιο έχει επιφάνεια 3000 τ.μ. και ένα μεγάλο μέρος του είναι διαμορφωμένο για να δέχεται επισκέπτες. Άλλα σημαντικά σπήλαια που δεν είναι όμως προσπελάσιμα χωρίς την κατάλληλη εκπαίδευση και τον ανάλογο σπηλαιολογικό εξοπλισμό είναι το Μούγκρι κοντά στη Μονή Βωσσάκου, τα σπήλαια του Τσουπά στην Κάλυβο, της Αζού κ.ά.





Ο Γεροπόταμος ξεκινά από τις βόρειες πλαγιές του Ψηλορείτη και διασχίζει όλη τη λεκάνη του Μυλοποτάμου καταλήγοντας στη θάλασσα. Πολλοί παραπόταμοί του διατρέχουν τις μικρές κοιλάδες της περιοχής και σε παλαιότερες εποχές κινούσαν μικρούς νερόμυλους με εντυπωσιακό σύμπλεγμα στην περιοχή Αβδανίτες - Δαμαβόλου - Άγιος Σίλλας Κουνάλο - Βενί - Δροσιά.

Η βλάστηση γνωρίζει μεγάλη ποικιλία περιλαμβάνοντας φρύγανα, σειθαλείς θάμνους, μακκία βλάστηση, χαρουπιές, αγριελιές, σκίνους, θαμνοκυπρίσσα, δάφνες και κουμαριές τα οποία αντιστέκονται στην ξηρασία του κρητικού καλοκαιριού έχοντας κατά κανόνα σκληρά δερματώδη φύλλα και βαθιές ρίζες. Τα



ρείκια και οι κουμαριές είναι άφθονα στις βόρειες πλαγιές του Κουλούκωνα. Γνωστές είναι οι καλλιέργειες πορτοκαλιών στις Σίσες και κίτρων στην ευρύτερη περιοχή του Γαράζου καθώς και επιτραπέζιου σταφυλιού στις Αλίδες και κερασιού στο Βενί. Η μελισσοκομία είναι επίσης πολύ διαδεδομένη.

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟ ΜΥΘΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Υπολείμματα προϊστορικής κατοίκησης έχουν εντοπιστεί στην περιοχή Μακρυγιάννη και αρχαϊκής στον Αϊμόνα. Η ευρύτερη περιοχή του πάνω Μυλοποτάμου κατά την αρχαιότητα υπαγόταν στη σφαίρα επιρροής της Αξού, η οποία ήγκασε από τη Γεωμετρική εποχή ως τους ύστερους Ρωμαϊκούς χρόνους. Στην αρχαία της ακρόπολη ανασκάφηκε ναός της θεάς Αφροδίτης. Κατά τους βυζαντινούς χρόνους χτίστηκαν καστέλια και εκκλησίες σε όλη την περιοχή. Κατά τη βενετοκρατία απετέλεσε έδρα της λατινικής επισκοπής με έδρα το χωριό Επισκοπή. Κατά την τουρκοκρατία ο ορεινός Μυλοπόταμος υπήρξε κέντρο αντίστασης των Χριστιανών εναντίον των Οθωμανών. Τέλος κατά την ναζιστική κατοχή οι κάτοικοι αντιστάθηκαν στον κατακτητή. Κορυφαίο γεγονός αποτελεί η θυσία 32 Μυλοποταμιτών στη θέση Γουρνόλακος κοντά στα Λιβιάδια.

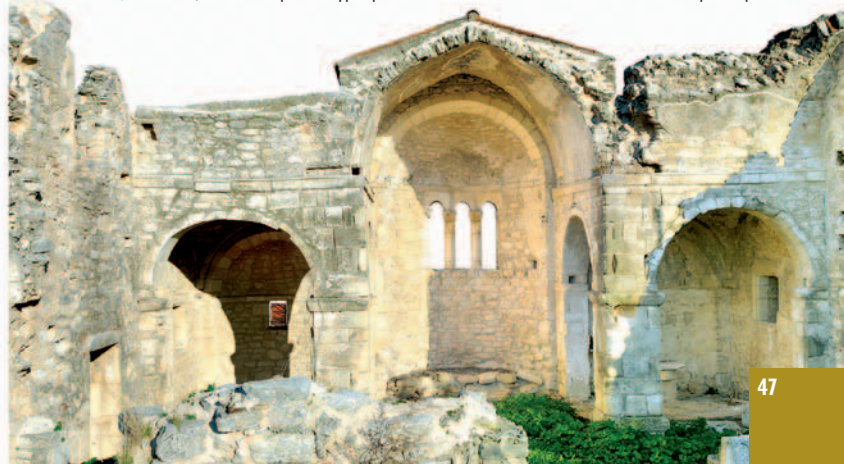
ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Η ακρόπολη της αρχαίας πόλης Οαξού, βρίσκεται σε ύψωμα πάνω από τον σημερινό οικισμό της Αξού. Κατοίκηση στην περιοχή υπάρχει από τη νεολιθική εποχή όπως μαρτυρούν τα κεραμικά και λίθινα ευρήματα που βρέθηκαν στα ερείπια της. Στην Αξό βρέθηκε ναός της θεάς Αφροδίτης εντός του οποίου υπήρχαν αναθηματικά ειδώλια που εικονίζουν γυναικεία θεότητα καθώς και όπλα που φυλάσσονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου. Ο πατέρας της ιστορίας Ηρόδοτος διασώζει το όνομα του βασιλιά της Αξού Ετεάρχου και της κόρης του Φρονίμης. Η ζωή στην πόλη αυτή συνεχίστηκε ως τους βυζαντινούς χρόνους. Οι πάμπολλες βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες αποτελούν σημάδι της έντονης θρησκευτικής ζωής που γνώρισε η Αξός σε μεταγενέστερες χρονικές περιόδους. Ξεχωρίζουμε τον ναό της Αγίας Ειρήνης, σε σχήμα ελεύθερου σταυρού με τρούλο, ενώ στο τύμπανο του τρούλου εντυπωσιάζουν τα τυφλά



τόξα. Ο Άγιος Γεώργιος και ο Άγιος Ιωάννης είναι μονόχωροι ναοί με τοιχογραφίες του 14ου αιώνα. Πάνω από τη βρύση του χωριού ορθώνεται ο ερειπωμένος ναός του Αρχαγγέλου Μιχαήλ.

Ο βυζαντινός ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο χωριό Άγιος Ιωάννης είναι ξεχωριστός για τα επιγράμματα που φέρει στις τοιχογραφίες του. Ο Άγιος Ιωάννης (φραγκοκκλησιά) στην Επισκοπή είναι εγγεγραμμένος σταυροειδής ναός. Διασώζονται ίχνη τοιχογραφιών του 14ου αιώνα και πιθανότατα ήταν η





έδρα της Λατινικής Επισκοπής Μυλοποτάμου κατά τη βενετοκρατία. Κοντά στον Άγιο Ιωάννη βρίσκεται η μικρή εκκλησία του Αγίου Γεωργίου με τις λατινικές επιγραφές. Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στα Χελιανά έχει εξαιρετικής τέχνης τοιχογραφίες του 14ου αιώνα καθώς και κτητορική επιγραφή του 1319. Η σταυροπηγιακή Μονή Τιμίου Σταυρού στο Βώσσακο βρίσκεται κρυμμένη σε ένα οροπέδιο στα Ταλέα όρη, μάλιστα σήμερα αναστηλώνεται με υποδειγματικό τρόπο. Έξω από το χώρο της Μονής διακρίνουμε τις χτιστές ταίστρες για τα ζώα του μοναστηριού (μαντζαδούρες). Ανατολικά βρίσκεται η κεντρική πύλη, η



οποία φέρει εγχάρακτη τη χρονολογία ΑΧΞΘ [=1669]. Το καθολικό είναι ένας μονόχωρος ναός που ανακατασκευάστηκε στις αρχές του 20ου αιώνα. Η περίτεχνη κρήνη κατασκευάστηκε το 1675 σύμφωνα με την επιγραφή.

Η Μονή Δισκουρίου κοντά στα Λιβάδια συνδέεται σύμφωνα με το θρύλο με τους μυθικούς Διόσκουρους. Το καθολικό τιμά τη μνήμη του Αγίου Γεωργίου. Στην εικόνα του Αγίου Γεωργίου οι βοσκοί δίνουν όρκο σε περίπτωση ζωοκλοπής: «Νη ζα φάσκω σου και κάτεχέ το πως δε σου φταίω στο πράμμα σου, έργο μου γή βουλή μου» (Μα το Δία σου λέω και γνώριζέ το ότι δε φταίω εγώ για ό,τι έχασες με πράξη μου ή με τη βούλησή μου). Διαθέτει μικρή βιβλιοθήκη με μεταβυζαντινά χειρόγραφα και παλαιότερες εκδόσεις, συλλογή εκκλησιαστικών κειμηλίων και λαογραφικών αντικειμένων. Το παλαιό ελαιοτριβείο με τις μυλόπετρες είναι ακόμη σε χρήση. Κοντά στη Μονή και στο δρόμο προς Λιβάδια σώζεται ο τοιχογραφημένος βυζαντινός ναός του Αγίου Ιωάννη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παράσταση των κτητόρων του ναού στο νότιο τοίχο του. Βορειοδυτικά δεσπόζει η άλλοτε σταυροπηγιακή Μονή της Χαλέπας. Λόγω της υπέροχης θέας στον κάμπο του μέσα Μυλοποτάμου έχει χαρακτηριστεί μπαλκόνι του Μυλοποτάμου. Το μοναστήρι χτίστηκε στα μέσα της βενετοκρατίας. Η είσοδος βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλευρά του συγκροτήματος και

αποτελεί τυπικό δείγμα μοναστηριακού πυλώνα. Πρόκειται για θολοσκεπή διάδρομο (διαβατικό), με λιθοχίτιστα πεζούλια. Ο διάδρομος οδηγεί στον περίβολο της Μονής. Στο ανατολικό άκρο του περιβόλου βρίσκεται το δίκλιτο καθολικό το οποίο τιμά την Μεταμόρφωση του Σωτήρα και τη Γέννηση του Χριστού. Κοντά στη Μονή Χαλέπας υπάρχει και μονόχωρος ναός της Αγίας Μαρίας. Ίσως πρόκειται για καθολικό παλαιάς Μονής. Στην είσοδο βλέπουμε το οικόσημο της οικογένειας Καλλέργη ενώ στο εσωτερικό εντυπωσιάζει ο τοιχογραφικός του διάκοσμος.

Βενετσιάνικα και νεότερα αρχοντικά βρίσκονται διάσπαρτα σε χωριά του Μυλοποτάμου, ιδιαίτερα στο Γαράζο, στους Αβδανίτες, τον Άγιο Ιωάννη, την Επισκοπή, τους Δαφνέδες κ.ά. Στους οικισμούς Δαμαβόλου, Άγιος Σίλας ως τη Μονή Δισκουρίου, καθώς και στο Βενί, Μούσσαι, Δροσιά και Επισκοπή συναντάμε πλήθος νερόμυλων. Η πετρόχτιστη γέφυρα στον Κάμπο του Γαράζου είναι μια από τις ωραιότερες που έχουν κατασκευαστεί στην Κρήτη.

Το μουσείο κέρινων ομοιωμάτων στα Ζωνιανά, προσφέρει στον επισκέπτη νοητή ξενάγηση στην ιστορία της Κρήτης από την Κρητική αναγέννηση και τον Ελ Γκρέκο ως τους αγώνες για λευτεριά και τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Για κείνους που αγαπούν το περπάτημα στο βουνό προτείνουμε μια ανάβαση



στην κορυφή του Ψηλορείτη. Πάνω από τον οικισμό Λιβάδια κατασκευάζεται ορειβατικό καταφύγιο, όπου μπορεί ο επισκέπτης να φτάσει με το αμάξι του και από εκεί ακολουθώντας το ορειβατικό μονοπάτι που έχει διαμορφώσει πρόσφατα ο Δήμος Κουλούκωνα να φτάσει ως την κορυφή του βουνού. Για περιπατητικές διαδρομές αξίζει μια επίσκεψη στο φαράγγι Μούσσαι και σε εκείνο που οριοθετείται από τα χωριά Αβδανίτες, Δαμαβόλου και Άγιος Σίλας.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΟΛΟ ΤΟ ΧΡΟΝΟ

Η περιοχή του πάνω Μυλοποτάμου με τους πολλούς οικισμούς αποτελεί ζωντανό πυρήνα της κρητικής παράδοσης. Οι κάτοικοι έμαθαν να ζουν στο άγριο τοπίο, να καλλιεργούν τη γη που καθλώνει με τις αλλαγές της από την ηρεμία των νερόμυλων του Γεροπόταμου που ρέει στην κοιλάδα μέχρι την αγραιάδα των φαραγγιών και το γυμνό τοπίο του Ψηλορείτη.

Οι κάτοικοι του ορεινού Μυλοποτάμου ξέρουν να χαίρονται τη ζωή σαν θείο δώρο, να τραγουδούν και να συνθέτουν μαντινάδες, την κάθε στιγμή που τους δίνεται η ευκαιρία. Η ευλογία της ζωής είναι βαθιά ριζωμένη στο μεδούλι τους,



την ώρα που αρμέγουν το κοπάδι, που πίνουν άλλη μια τσικουδιά στο καφενείο, που χορεύουν σε ένα αυτοσχέδιο γλέντι με τον ήχο της λύρας και του λαούτου. Ο χορός και η μουσική έχουν κεντρικό ρόλο στην κοινωνική ζωή των ανθρώπων ιδιαίτερα στα χωριά της ορεινής ζώνης (Λιβάδια, Ζωνιανά, Κάλυβος, Αξός, Γαράζο, Απλαδιανά κ.ά.). Τα γλέντια και οι χοροεσπερίδες είναι πάντα πολλά υποσχόμενα και κρατούν την παράδοση. Ιδιαίτερη φυσιογνωμία έχουν και οι καλοκαιρινοί γάμοι στις πλατείες των χωριών που ακόμα γίνονται με τη συμμετοχή όλου του οικισμού και την διατήρηση παλιών εθίμων, ιδίως στα χωριά Λιβάδια, Ζωνιανά, Απλαδιανά, Αγιά.



Η περιοχή του άνω και μέσα Μυλοποτάμου ανήκει διοικητικά στο Δήμο Κουλούκωνα και την κοινότητα Ζωνιανών. Τα καλοκαίρια σε πολλούς οικισμούς διοργανώνονται εκδηλώσεις και θεατρικά δράματα στο φεστιβάλ «Τα Ταλλαία» του Δήμου Κουλούκωνα. Η κοινότητα Ζωνιανών επίσης διοργανώνει αξιόλογες πολιτιστικές

εκδηλώσεις. Αναμφίβολα η «Γιορτή Κίτρου στο Γαράζο», έχει καθιερωθεί εδώ και πολλά χρόνια στην περιοχή. Κάθε Δεκαπενταύγουστο πλαισιώνεται για μέρες από πολλές εκδηλώσεις, εκθέσεις, ομιλίες κ.ά. Επίσης γνωστές χοροεσπερίδες είναι η γιορτή κερασιού στο Βενί τον Ιούνιο καθώς και ο Σισανός Αύγουστος.

Πιστοί στις ιστορικές μνήμες οι δύο Δήμοι της περιοχής, Κουλούκωνα και Γεροποτάμου, μαζί με τους κατοίκους τους κάθε χρόνο στις 5 Σεπτεμβρίου κάνουν εκδηλώσεις μνήμης τη θέση Γουρνόλακος κοντά στα Λιβάδια, όπου εκτελέστηκαν 32 Μυλοποταμίτες αντιστασιακοί.

Τα θρησκευτικά πανηγύρια τηρούνται με ευλάβεια όλο το έτος και προσφέρουν ξεχωριστές συγκινήσεις στους επισκέπτες. Αναφέρουμε ενδεικτικά κάποια που πραγματικά αξίζει να παραβρεθεί ο επισκέπτης όπως εκείνα της Αγίας Κυριακής στο Γαράζο στις 7 Ιουλίου, του Αγίου Αθανασίου Πατελάρου στην Αξό στις 21 Αυγούστου, της Αγίας Θεοδώρας στην Επισκοπή στις 11 Σεπτεμβρίου, του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στο Φαράτσι στις 25 Μαρτίου, της Αγ. Μαρίας στα Λιβάδια στις 17 Ιουλίου και τόσα άλλα. Πλήθος επισκεπτών ανεβαίνουν στην κορυφή του Ψηλορείτη στις 14 Σεπτεμβρίου (εορτή του Τιμίου Σταυρού), ακολουθώντας μια ετήσια ιερή συμφωνία προσευχής. Ανάβαση γίνεται την ίδια μέρα και στο όρος Κουλούκωνα. Οι πιστοί παρακο-

λουθούν τη λειτουργία στο μικρό πετρόχτιστο εκκλησάκι στην κορυφή του βουνού, το οποίο είναι τόπος συνάντησης εκατοντάδων κατοίκων της περιοχής, που ανεβαίνουν το προηγούμενο βράδυ και διανυκτερεύουν εκεί. Όσοι λαμβάνουν μέρος στη λειτουργία βιώνουν τη συμφωνία με το Θεό και τη φύση, στην κορυφή του βουνού, με θέα τον Ψηλορείτη αλλά και όλο τον κάμπο του Μυλοποτάμου.

Επίσης στις 14 Σεπτεμβρίου γίνεται τα τελευταία χρόνια μεγάλο πανηγύρι στη Μονή Βωσσάκου.

Στις γειτονιές των χωριών του ορεινού Μυλοποτάμου το Μεγάλο Σάββατο το βράδυ καίνε τους ορφανούς (τον Ιούδα με τεράστιους σωρούς από ξύλα). Στο Γαράζο το έθιμο συνδυάζεται με το ψήσιμο του αντικρυστού (κομμάτια μεγάλα αρνιού περασμένο σε μικρές σουβλες, τοποθετημένα κυκλικά με τη φωτιά να καίει στη μέση) και συγκεντρώνει πλήθος κόσμου.

Το πανηγύρι του Αγίου Γεωργίου της Μονής Δισκουρίου είναι η πασχαλινή γιορτή των κτηνοτρόφων, που κατά δεκάδες φέρνουν τα ζώα τους προσφορά στην τράπεζα της Μονής, με σεβασμό προς την εικόνα του Αγίου και προς τον ιερό όρκο τιμής που συνηθίζουν να δίνουν σύμφωνα με την παράδοση για να στηρίξουν την αθωότητά τους σε περίπτωση ζωοκλοπής.



ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Στην περιοχή του μέσα και πάνω Μυλοποτάμου οι τουριστικές υποδομές έχουν τη δυνατότητα να φιλοξενήσουν αρκετούς επισκέπτες. Υπάρχουν πολλές αγροτουριστικές μονάδες, ξενώνες και ενοικιαζόμενα δωμάτια, τα οποία δέχονται επισκέπτες σε όλη τη διάρκεια του έτους. Για μικρές αποδράσεις και γευστικές απολαύσεις υπάρχουν πολλές δυνατότητες. Στο χωριό Δροσιά κάτω από τα πλατάνια σε δεκάδες ταβέρνες το παραδοσιακό γουρουνόπουλο στη σουβλα για τους λάτρεις του είδους. Σε πολλούς οικισμούς θα συναντήσετε δεκάδες ταβέρνες με υπέροχο φαγητό, μαγειρεμένο με ντόπιες συνταγές. Για ένα καφεδάκι, κουβέντα με τους ντόπιους και μια τσικουδιά αφιερώστε στην τύχη σας, θα βρείτε περισσότερα απ' όσα ζητάτε σε όλα τα καφενεία των χωριών της περιοχής μια και οι ντόπιοι θαμώνες που θα συναντήσετε έχουν τον τρόπο τους όπου κι αν βρεθείτε να σας φιλοξενήσουν και να σας κάνουν να αισθανθείτε σαν στο σπίτι σας.

ΤΙ ΝΑ ΑΓΟΡΑΣΕΤΕ ΦΕΥΓΟΝΤΑΣ

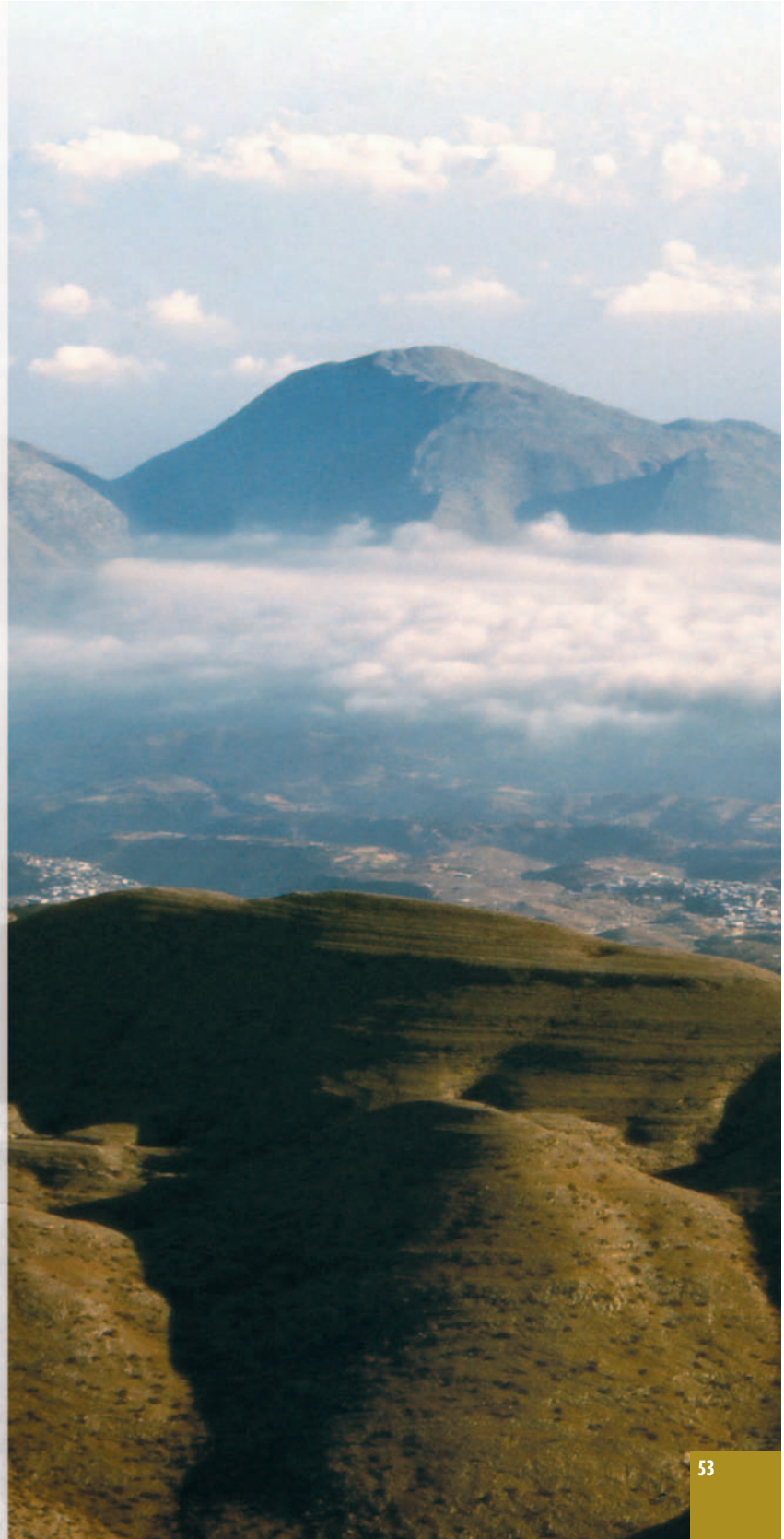
Εξαιρετικής ποιότητας είναι τα τυριά της περιοχής (μυζήθρα φρέσκια ή ξερή, κεφαλογραβιέρα κ.λπ.) που μπορεί να προμηθευτεί ο επισκέπτης από κτηνοτροφικές μονάδες ή τυροκομεία και κρεοπωλεία της περιοχής. Επίσης την εποχή που ευδοκιμούν, ο επισκέπτης θα βρει κεράσια από το Βενί ή σταφύλια από τις Αλίδες, ενώ από τους φούρνους στους οικισμούς τα παραδοσιακά κριθαροκούλουρα, κουλουράκια και βουτήματα. Από την Αξό που ανθεί ακόμα η υφαντική τέχνη θα διαλέξει όμορφα υφαντά. Υπάρχουν επίσης μικρά μαγαζιά με είδη λαϊκής τέχνης σε μεγάλους οικισμούς γεμάτα ιδέες για δώρα από το Μυλοπόταμο. Από τα παντοπωλεία της περιοχής θα προμηθευτεί λάδι, μέλι, κρασί και τσικουδιά.

Χρήσιμα τηλέφωνα

Δήμος Κουλούκωνα	28340 40102
Δίκτυο "Γη του Ψηλορείτη"	28340 31008
ΚΕΠ Δήμου Κουλούκωνα	28340 20305
Κέντρο Υγείας Ανωγείων	28340 31208
Κέντρο Υγείας Περάματος	28340 23074
Περιφεριακό Ιατρείο Γαράζου	28340 41216
Περιφεριακό Ιατρείο Λιβαδίων	28340 61398
Περιφεριακό Ιατρείο Δροσιάς	28340 71203
Ταχυδρομείο Γαράζου	28340 41220
Φαρμακείο Ανώγεια	28340 31232
Φαρμακεία Πέραμα	28340 22701 28340 22990 28340 22550
Ορειβατικός Σύλλογος Ρεθύμνου	28310 57766
Φυσικό Πάρκο Ψηλορείτη	28340 31606

ΚΟΝΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ

Η περιοχή του Κουλούκωνα όντας ανάμεσα στο βουνό και τη θάλασσα προσφέρεται ως βάση για έξοχες αποδράσεις τόσο στα Ανώγεια του πολιτισμού και της παράδοσης όσο και στον κάμπο του κάτω Μυλοποτάμου και στις βόρειες ακτές του νησιού.







ΟΙ ΜΑΡΓΑΡΙΤΕΣ

Στη βορειοδυτική πλευρά του Ψηλορείτη 25 χμ. από την πόλη του Ρεθύμνου βρίσκονται οι ιστορικές Μαργαρίτες, χτισμένες ανάμεσα σε δυο λαγκαδιές με οργιωδή βλάστηση, όπου κυριαρχούν οι ελιές, οι χαρουπιές και τα κυπαρίσσια. Η γεωγραφική τους θέση είναι προνομιακή, με θέα προς το Κρητικό Πέλαγος, κοντά στην βόρεια ακτή της Κρήτης (15 χλμ.) και με εύκολη πρόσβαση στην εθνική οδό και σε αστικά κέντρα.



Η πρώτη μαρτυρημένη κατοίκηση ανάγεται στους ύστερους μινωικούς χρόνους 1450 π.Χ. Κατά την αρχαιότητα η περιοχή υπαγόταν στη σφαίρα επιρροής της Ελεύθερας. Από τα πρώτα χρόνια της Ενετοκρατίας ο οικισμός έσφυζε από ζωή. Το 1332 υπήρξε κέντρο της επανάστασης των Καλλέργη - Πρικοσιρίδη κατά των Ενετών. Αμέσως μετά την καταστολή της επανάστασης, το χωριό καταστρέφεται ολοσχερώς και αρχίζει εκ νέου η ανοικοδόμησή του. Τότε χτίστηκαν περίφημες εκκλησίες, πύργοι και αρχοντικές βίλες. Μετά την τουρκική κατάκτηση εκχωρήθηκε φορολογικά στον πορθητή του Χάνδακα Αχμέτ Πασά Κιοπρουλή. Τον δέκατο έβδομο αιώνα απετέλεσε την πατριαρχική εξουσία Μαργαριτών, υπαγόταν δηλαδή εκκλησιαστικά απευθείας στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Κατά την εκπονή της Ελληνικής Επανάστα-

σης το 1829-30 ήταν η έδρα του Επαναστατικού Συμβουλίου. Από εδώ στάλθηκαν οι αγωνιώδεις επιστολές των επαναστατών στις Μεγάλες Δυνάμεις που τις καλούσαν να δουν ευνοϊκά το Κρητικό ζήτημα. Εδώ γεννήθηκε ο Γαβριήλ Μαρινάκης, ηγούμενος της Μονής Αρκαδίου κατά το μεγάλο σηκωμό και την ολοκαύτωση του 1866. Οι Μαργαρίτες όμως είναι διεθνώς γνωστές για την κεραμική τους τέχνη που συνεχίζεται αδιάκοπα από την αρχαιότητα ως τους νεότερους χρόνους. Ανθεί και σήμερα η αγγειοπλαστική τέχνη στα εργαστήρια του χωριού όπου οι νεότεροι αγγειοπλάστες δημιουργούν πήλινα χρηστικά και διακοσμητικά αντικείμενα. Το χωριό είναι πόλος έλξης εκατοντάδων επισκεπτών τόσο για την κεραμική παράδοση, όσο και για τις τοιογραφημένες εκκλησίες, τα πετρόχτιστα οικήματα, τα γραφικά σοκάκια και την υπέροχη φύση που τις περιβάλλει. Το Μοναστήρι του Σωτήρα Χριστού σκαρφαλωμένο σε λόφο στην αρχή του χωριού, δεσπόζει με τους κήπους του και την υπέροχη θέα προς το χωριό. Κάθε χρόνο στις Μαργαρίτες γίνονται δεκάδες εκδηλώσεις με σημαντικότερες «Τα Χρόνια στις Μαργαρίτες» ένα διεθνές φεστιβάλ για την κεραμική τέχνη και τα «BOUDALIA», μια νεανική πολυπληθής θεατρική παράσταση. Τα τελευταία χρόνια υπάρχουν διαθέσιμοι ξενώνες για φιλοξενία επισκεπτών καθώς και αρκετές ταβέρνες.



ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΕ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ - ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Στον κάτω Μυλοπόταμο, στη ριζοβουνιά του Ψηλορείτη, εκατοντάδες οικισμοί σφύζουν από ζωή, δημιουργώντας ένα δυναμικό παρόν. Οι άνθρωποι ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία, την κτηνοτροφία, την χειροτεχνία, καθώς και με τον τουρισμό. Με αφετηρία τις Μαργαρίτες προτείνουμε κάποιες διαδρομές για γνωριμία με το πλούσιο φυσικό περιβάλλον, την τοπική ιστορία, τα σημαντικά μνημεία, και την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική των οικισμών της ευρύτερης περιοχής.

Ελεύθερνα - Μονή Αρκαδίου - Βιράν Επισκοπή - Σκορδίλο - Λαγκά

Μια σύντομη περιήγηση στους γειτονικούς πετρόχτιστους οικισμούς των Μαργαριτών που περιβάλλονται από παρθένα φαράγγια και καλλιεργήσιμες εκτάσεις αποζημιώνει τον επισκέπτη. Νότια των Μαργαριτών ο δρόμος περνά κοντά από την αρχαία πόλη της Ελεύθερας και καταλήγει στην ιστορική Μονή Αρκαδίου. Από εδώ μπορούμε είτε να κατευθυνθούμε από το δρόμο που συνεχίζει προς τα χωριά του Αμαρίου και της Πάνω Ρίζας στα νότια, είτε να επιστρέψουμε από τον ίδιο δρόμο αριστερά και μέσα από τα γραφικά χωριουδάκια Ρούπες, Σκουλούφια, Έρφους για να φτάσουμε στη Βιράν Επι-





κοπή με την παλαιοχριστιανική βασιλική και τον ναό του Αγίου Δημητρίου. Ακολουθώντας την παλαιά εθνική οδό προς Ηράκλειο φθάνουμε στο Χάνι του Αλεξάνδρου. Δεξιά κατευθυνόμαστε προς την Αλφά, το χωριό με την μακράιωνη παράδοση στην επεξεργασία της περιφέρειας αλφόπετρας. Εδώ γεννήθηκε ο μεγάλος λυράρης Κώστας Μουντάκης και η μουσική παράδοση που άφησε παραμένει ζωντανή. Στο διπλανό Σκορδίλο ο επισκέπτης μπορεί να δει το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο του 19ου αιώνα. Ο δρόμος συνεχίζει προς τη Λαγκά τον καλοδιατηρημένο παραδοσιακό οικισμό με τους φιλόξενους κατοί-



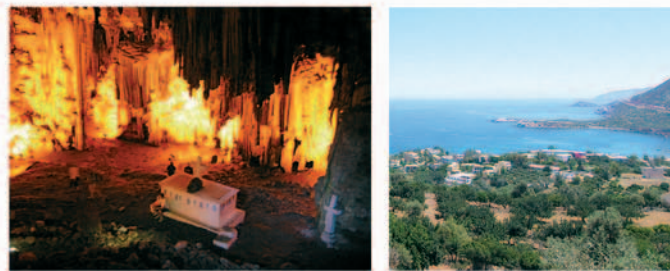
κους, την εκκλησία της Παναγίας της Λαγκιανής και τη μικρή λαογραφική συλλογή που στεγάζεται στο παλιό σχολείο του χωριού. Επιστρέφουμε περνώντας τους μικρούς οικισμούς Άνω Τριπόδο και Κυνηγιανά.

Αγγελιανά - Πέραμα - Μελιδόνι - Σπήλαιο Μελιδονίου - Πάνορμο - Μπαλί

Ακολουθώντας τον επαρχιακό δρόμο που οδηγεί στο Πέραμα, στο 5ο χιλιόμετρο κατευθυνόμαστε προς τα Αγγελιανά που είναι από τους μεγαλύτερους οικισμούς της περιοχής, και οι κάτοικοί του ασχολούνται εντατικά με την καλλιέργεια οπωροκηπευτικών. Από τον ίδιο δρόμο επιστρέφουμε στην παλιά εθνική οδό και κατευθυνόμαστε αριστερά προς το Πέραμα. Λόγω της θέσης του πάνω στην παλιά οδική αρτηρία το Πέραμα αναπτύχθηκε σε μεγάλη κωμόπολη. Σήμερα είναι η έδρα του Δήμου Γεροποτάμου και διαθέτει υποδομές, εμπορικά καταστήματα, τράπεζες, κέντρο υγείας, φαρμακεία, καθώς και αρκετές δημόσιες υπηρεσίες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παλιά σιδερένια γέφυρα, η οποία κατασκευάστηκε στις αρχές του 20ου αιώνα. Από την παλιά γέφυρα του Περάματος συνεχίζουμε προς το Μελιδόνι, ένα κεφαλοχώρι της περιοχής και ιστορική έδρα του Δήμου Γεροποτάμου κρυμμένο σε ένα λεκανοπέδιο. Το χωριό στολίζουν τα λιθόχτιστα

αρχοντικά, το παλιό σχολείο και η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Από τη γραφική πλατεία του οικισμού ανηφορίζουμε το φιδίσιο δρόμο μέχρι το Σπήλαιο Γεροπότση, που βρίσκεται σε πανοραμικό σημείο με θέα τον κάτω Μυλοπόταμο και την κορυφή του Ψηλορείτη. Το σπήλαιο καταλαμβάνει έκταση 3.000 τ.μ. και είναι από τα ομορφότερα της Κρήτης. Χρησιμοποιήθηκε από την αρχαιότητα ως τόπος λατρείας του Ταλέου Ερμή. Η αρχαιολογική υπηρεσία διενεργεί ανασκαφές που φέρνουν διαρκώς στο φως σημαντικά ευρήματα. Πολυάριθμοι προσκυνητές της αρχαιότητας και σύγχρονοι περιηγητές άφησαν το αποτύπωμά τους στα τοιχώματά του με επιγραφές και χαράγματα που αποτελούν το «βιβλίο επισκεπτών» του σπηλαίου. Εδώ διαδραματίστηκε η θυσία 400 αγωνιστών και γυναικόπαιδων το 1822. Το σπήλαιο είναι επισκέψιμο.

Το Πάνορμο ή Καστέλι Μυλοποτάμου ήταν έδρα της επαρχίας από τους χρόνους της ενετοκρατίας ως τα χρόνια της κρητικής αυτονομίας. Είναι χτισμένο σε έναν όρμο και τα αρχοντικά σπίτια αποτελούν δείγμα της ακμής αλλοτινών χρόνων. Από εδώ κατάγεται ο Άγιος Αγαθόπους ένας από τους Δέκα Μάρτυρες. Σημαντικό μνημείο η παλαιοχριστιανική βασιλική της Αγίας Σοφίας. Το Πάνορμο διαθέτει πλήθος ξενοδοχείων και τουριστικών υποδομών και κατά τους θερινούς μήνες δέχεται χιλιάδες επισκέπτες που απολαμβάνουν τις



όμορφες ακτές του, τη βόλτα στο γραφικό λιμάνι του καθώς και την πενταόσμη κουζίνα στις ταβέρνες του. Μπαίνοντας στην Εθνική Οδό προς Ηράκλειο συναντάμε σε 10 χλμ. το Μπαλί. Το Μπαλί -η αρχαία Αστάλη- είναι ένα ψαροχώρι χτισμένο ανάμεσα σε γραφικούς ορμίσκους και αμμόδεις ακτές, που εξελίχθηκε σε θέρετρο, γνωστό σε Έλληνες και ξένους επισκέπτες. Πάνω από τον οικισμό βρίσκεται το μοναστήρι του Αη Γιάννη του Βαπτιστή, η γνωστή Μονή Ατάλης, με την αναγεννησιακή κρήνη, το καθολικό και την τοικογραφημένη τράπεζα. Επί της Εθνικής οδού στο δρόμο προς Ηράκλειο υπάρχει ναός και γίνεται το προσκύνημα της Παναγίας της Χαρακιανής.



Ορθές - Καλαμάς - Μελισσουργάκι - Χουμέρι - Άγιος Μάμας

Νότια των Μαργαριτών αφού προσπεράσουμε τα παλιά εργαστήρια κεραμικής και τον οικισμό Πηγουνιανά οδηγούμαστε στον Ορθέ, όπου δεσπόζει το καμπαναριό του Αγίου Φανουρίου. Στη συνέχεια του δρόμου συναντάμε τα γραφικά χωριά Κаланταρέ, Μελισσουργάκι, Καλαμά και Πασσαλίτες με την ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική και τις όμορφες εκκλησίες τους. Αριστερά του δρόμου μπορούμε να θαυμάσουμε το καταπράσινο φαράγγι της Κаланταρέ. Στο τέλος του δρόμου δεξιά κατευθυνόμαστε προς το Χουμέρι όπου υπήρξε μινωικός οικισμός και σώζονται σημαντικά ταφικά μνημεία και βυζαντινές εκκλησίες. Συνεχίζοντας προς Κρασούνα, Αβδελά και Άγιο Μάμα το τοπίο αλλάζει όψη και αποκτά την αγριότητα του ορεινού Ψηλορείτη. Άλλωστε ο Άγιος Μάμας είναι ο προστάτης των κτηνοτρόφων. Κατηφορίζουμε προς τον παραδοσιακό οικισμό Καστρί και οδηγούμαστε στον Άγιο Σίλα. Μέσω της παλαιάς εθνικής οδού μπορούμε να πάμε αριστερά και να επιστρέψουμε στο Πέραμα ή να ακολουθήσουμε το δρόμο με κατεύθυνση προς το Ηράκλειο να διασχίσουμε όλα τα ορεινά χωριά του Μυλοποτάμου καταλήγοντας στα Ανώγεια.



ΑΞΙΖΕΙ ΝΑ ΔΕΙΤΕ (Ταξίδι στη φύση)

Οι βουνοκορφές του Ψηλορείτη, τόσο στα πεδινά, όσο και στα ημιορεινά αποτελούν ένα γεωλογικό θησαυρό. Οι έντονες πιέσεις που σχημάτισαν τα βουνά αποτυπώνονται με εντυπωσιακές πτυχώσεις στα στρώματα των πλακωδών ασβεστόλιθων. Στην πεδινή ζώνη ο κιτρινωπός μαργαϊκός ασβεστόλιθος που συχνά είναι γεμάτος εντυπωσιακά θαλάσσια απολιθώματα αποτελεί δομικό υλικό στους παραδοσιακούς οικισμούς. Ενδεικτικά σας προτείνουμε μια βόλτα στα φαράγγια που περικλείονται από τα χωριά Ελεύθερα - Τριπόδω - Μαργαρίτες - Ορθέ μέσα στα οποία συγκεντρώνεται μια μεγάλη ποικιλία



φυτών της κρητικής κλωρίδας όπως τα οριζοντιόκλαδα κυπαρίσσια που δεσπόζουν στο τοπίο. Ακολουθούμε το διεθνές μονοπάτι E4 από τις Μαργαρίτες και διασχίζουμε το φαράγγι ως την άλλη του πλευρά, στον μικρό οικισμό Κάτω Τριπόδο και από κει στην ελληνιστική γέφυρα της Ελεύθερας. Στη διαδρομή συναντάμε λαξευτούς στο βράχο ρωμαϊκούς τάφους, που πολλοί απ' αυτούς μετατράπηκαν σε μικρά εξωκλήσια. Ο Γεροντόσπηλιος στο Μελιδόνι αναπτύσσεται σε τρία επίπεδα. Επισκέψιμη είναι η μεγάλη αίθουσα με τον πλούσιο σταλαγμικό διάκοσμο και το ηρώο των πεσόντων. Για τους εραστές της σπηλαιολογίας υπάρχουν πολλά ακόμα υπέροχα σπήλαια όπως το Μούγκρι κοντά στη Μονή Βωσσάκου, ή η Φανταξοσπηλιέρα στον Πρίνο, τα οποία όμως είναι δύσκολα προσπελάσιμα και απαιτείται επίσκεψη με έμπειρο οδηγό, ειδική εκπαίδευση και σπηλαιολογικό εξοπλισμό.



Εντυπωσιακές από άποψη βλάστησης είναι οι διαδρομές τους καλοκαιρινούς μήνες στα πεδινά προς τη θάλασσα με τις ανθισμένες πικροδάφνες είτε αυτοφυείς στις ρεματιές, είτε φυτεμένες στις άκρες των δρόμων. Πλησιάζοντας προς το Αρκάδι, συστάδες βελανιδιών και πλατάνων κάνουν την εμφάνισή τους. Το Σεπτέμβριο ανθίζει ο θαλασσόκρινος στην εκβολή του Γεροποτάμου και στις παραλίες Σκαλέτας - Σταυρωμένου, ενώ κάθε καλοκαίρι επισκέπτεται τις ίδιες αμμόδεις ακτές και γεννά τα αυγά της σημαντικός πληθυσμός της θαλάσσιας χελώνας *Caretta - Caretta*. Όσον αφορά την πανίδα στις βορεινές πλαγιές του Ψηλορείτη που σβήνουν πιο ήπια στο κρητικό πέλαγος και χρησιμοποιούνται σαν βοσκοτόπια εμφανίζονται συχνά αετοί και γύπες. Τα αρπακτικά αυτά ζουν σε πιο ορεινά σημεία του βουνού αλλά έρχονται για αναζήτηση τροφής (συνήθως νεκρών αιγοπροβάτων) Η πανίδα των υπολοίπων σπονδυλωτών, παρουσιάζει επίσης εξαιρετικό ενδιαφέρον. Στην περιοχή θα συναντήσουμε και τα τρία είδη των κρητικών αμφιβίων: τον πράσινο φρύνο, τον κρητικό δεινοροβάτραχο και τον κρητικό βάτραχο, όλα τα είδη των κρητικών ερπετών, σαμιαμίθια, σαύρες και τα τέσσερα είδη φιδιών του νησιού (όλα ακίνδυνα για τον άνθρωπο), καθώς και τα περισσότερα θηλαστικά της Κρήτης.



ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟ ΜΥΘΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Αρχαιολογία

Ανάμεσα στα χωριά Ελεύθερνα και Αρχαία Ελεύθερνα κατά την αρχαιότητα αναπτύχθηκε η Ελεύθερνα, πόλη με διαρκή κατοίκηση από τους προϊστορικούς ήδη χρόνους. Θεωρείται γενέτειρα του φημισμένου κιθαριστή των αρχαίων χρόνων Αμήτωνα. Κάτω από την ακρόπολη οι κολοσιαίες λαξευμένες στο βράχο δεξαμενές προκαλούν δέος στον επισκέπτη. Συνεχίζονται εδώ και χρόνια συστηματικά ανασκαφικές έρευνες στην αρχαία πολιτεία από το τμήμα αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Έχει έρθει στο φως το νεκροταφείο των αρχαϊκών και γεωμετρικών χρόνων. Τα αρχαιολογικά ευρήματα εμπλούτισαν τις γνώσεις μας για τα ταφικά έθιμα των πρώιμων χρόνων της ελληνικής ιστορίας. Στη θέση Κατσιβελος αποκαλύφθηκε ελληνιστικό ιερό, καθώς και κτηριακό συγκρότημα με δημόσια κτήρια, λουτρά και τρίκλιτη πρωτοβυζαντινή βασιλική με θαυμάσια μωσαϊκά του 5ου αιώνα.



Οι αρχαιότερες έχουν ενοποιηθεί στο αρχαιολογικό πάρκο της Ελεύθερνas και δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να παρακολουθήσει την ιστορική εξέλιξη της περιοχής από τους αρχαϊκούς χρόνους ως την ύστερη αρχαιότητα. Στην περιοχή Γρίβιλα, ανάμεσα στο Πέραμα και τον Αχλαδέ, υπάρχει μινωικός οικισμός ανάμεσα στο Πέραμα και τον Αχλαδέ. Κοντά στο Κέντρο Υγείας Περάματος σώζεται ο υστερομινωικός τάφος των Μαργαριτών. Ένας κατηφορικός διάδρομος οδηγεί στον κυκλικό θάλαμο του τάφου. Αρχαιολογικά ευρήματα από την περιοχή (Ελεύθερνα, Αγγελιανά, Χουμέρι, Μελιδόνι κ.λπ.) φυλάσσονται και εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνου.



Μοναστήρια

Η Μονή Ατάλης στο Μπαλί χτίστηκε τον 17ο αι. και είναι αφιερωμένη στον Άγιο Ιωάννη τον Βαπτιστή. Εντυπωσιακή είναι η ανάγλυφη είσοδος του καθολικού. Στο καθολικό και την τράπεζα αποκαλύφθηκαν σημαντικές τοιχογραφίες. Το μοναστήρι διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στους αγώνες των Κρητικών για την ελευθερία.

Η Μονή Μεταμόρφωσης του Σωτήρος - Αγίου Γεδεών, του 17ου αι. και αυτή, βρίσκεται σε ύψωμα απέναντι από τις Μαργαρίτες. Είναι μετόχι της αγιορείτικης Μονής Καρακάλλου, με μικρό καθολικό και πετρόχτιστα χτίσματα περιφερειακά που κάποια έχουν πρόσφατα αναστηλωθεί ή χτιστεί, με τους κήπους και τα ωδικά πηγάδια αποτελεί σπολιδί για την περιοχή.

Εκκλησίες

Στις Μαργαρίτες βρίσκονται βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες. Ξεχωρίζουμε τον τοιχογραφημένο ναό του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου με το πέτρινο τέμπλο, την παράσταση της δέησης και την κτητορική επιγραφή του 1383. Επίσης σώζεται ο ναός του Αγίου Ιωάννου του Βαπτιστού. Στην Αρχαία Ελεύθερνα και στο δρόμο που οδηγεί προς τις αρχαιότητες ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει το ναό του Σωτήρα Χριστού (12ου αι.) σε σχήμα ελεύθε-



ρου σταυρού με τρούλο. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν η παλαιοχριστιανική βασιλική και ο ναός του Αγίου Δημητρίου στην Βιράν Επισκοπή όπως και οι ναοί του Αγίου Ιωάννου και της Ζωοδόχου Πηγής στους Έρφους και τον Πρίνο αντίστοιχα. Στον Καλαμά βρίσκεται ο εγγεγραμμένος σταυροειδής με τρούλο ναός του Αγίου Γεωργίου (12ου αι.). Αξιόλογη για τα αρχιτεκτονικά της στοιχεία είναι η εκκλησία της Παναγίας στο Χουμέρι. Στον Αχλαδέ ο μεταβυζαντινός δίκλιτος ναός της Αγίας Παρασκευής δεσπόζει σε λόφο πάνω από τον κάμπο του Αχλαδέ. Στον Άγιο Μάμα υπάρχει ο τοιχογραφημένος κοιμητηριακός ναός της Αγ. Ειρήνης. Στο Καστρί σώζεται ο τοιχογραφημένος ναός του Αγίου Στεφάνου (14ου αι.).





ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΟΛΟ ΤΟ ΧΡΟΝΟ

Η ζωντανή ενδοχώρα του Κάτω Μυλοποτάμου διατηρεί όλα τα ήθη και έθιμα της Κρήτης. Τα θρησκευτικά πανηγύρια, οι λαϊκές συνάξεις κάθε είδους αποτελούν σημείο συνάντησης των κατοίκων αλλά και των επισκεπτών που δέχονται απλόχερα την κρητική φιλοξενία. Ο Δήμος Γεροποτάμου κάθε καλοκαίρι οργανώνει με τη συμμετοχή πολιτιστικών φορέων την «Πολιτιστική Συνάντηση», ενώ στο Δήμο Αρκαδίου το φεστιβάλ «Σε πλατείες και σ' αλώνια» προ-



σφέρει πλήθος εκδηλώσεων σε οικισμούς. Το «Θεατρικό Εργαστήρι Δήμου Γεροποτάμου» εδώ και 5 χρόνια στελεχωμένο από νέους της περιοχής προσφέρει ποιοτικές παραστάσεις. Στις Μαργαρίτες εδώ και 12 χρόνια γίνεται η θεατρική παράσταση BOUDALIA (τέλη Αυγούστου) από νέους της ευρύτερης περιοχής. Στον οικισμό το διεθνές φεστιβάλ «Μαγαρικά» αφιερωμένο στην κεραμική, συγκεντρώνει αγγειοπλάστες από όλο τον κόσμο. Πολλοί πολιτιστικοί φορείς και σύλλογοι διοργανώνουν εκδηλώσεις πολιτιστικού, επιμορφωτικού, λαογραφικού περιεχομένου όλο το χρόνο. Επίσης πολιτιστικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή διοργανώνουν πλούσιες εκδηλώσεις, συναυλίες και συνέδρια υψηλών προδιαγραφών.

Ημερολογιακά τα θρησκευτικά πανηγύρια καταλαμβάνουν όλο το χρόνο. Ξεκινώντας από την αρχή του έτους μη χάσετε το πανηγύρι του Αγίου Βασιλείου στα Πλευριανά. Αν βρεθείτε στις 2 Φεβρουαρίου στην γιορτή της Υπαπαντής στην Λαγκά θα φιλοξενηθείτε από τους κατοίκους. Την Κυριακή της Αποκριάς γίνεται το Καρναβάλι στο Πέραμα και την Καθαρά Δευτέρα το λαϊκό δρώμενο «Το κλέψιμο της ύφης» στο Μελιδόνι, παρουσία εκατοντάδων επισκεπτών. Τα Θεία Πάθη γιορτάζονται με το στόλισμα του Επιταφίου στις ενορίες νωρίς το πρωί και μυσταγωγικές περιφορές των Επιταφίων τη Μεγάλη

Παρασκευή στα σοκάκια των χωριών, ενώ ο Ιούδας καίγεται κάθε Μεγάλο Σάββατο βράδυ στις πλατείες και γειτονίες. Το απόγευμα της Κυριακής του Πάσχα μη χάσετε τον Εσπερινό της Αγάπης στη Μονή Ατάλης στο Μπαλί, με το Ευαγγέλιο σε πολλές γλώσσες και την ευλόγηση των αβγών και των καρπών. Η Μάχη της Κρήτης στις 21 Μαΐου γιορτάζεται με επίσημες εκδηλώσεις σε όλο το Νομό Ρεθύμνου και ιδιαίτερα με εκδήλωση μνήμης στο μνημείο πεσόντων στην περιοχή Λατζιμάς κοντά στον Πρίνο, μέρος όπου έπασαν Γερμανοί αλεξιπτωτιστές και διεξήχθησαν μάχες κατά τη γερμανική εισβολή στην Κρήτη. Στις 24 Ιουνίου, κατά την εορτή του Κλήδονα γιορτάζεται το θερινό ηλιοστάσιο στις γειτονίες με μαντινάδες και βεγγέρες που οι νέοι πηδούν πάνω από τη φωτιά. Του προφήτη Ηλία, στις 20 Ιουλίου, στην Αρχαία Ελεύθερνα γίνεται πανηγύρι ενώ την επόμενη Κυριακή κάθε χρόνο διοργανώνεται πεζοπορία και λειτουργία στον εξωκλήσι του Άη Γιώργη στις Αραβάνες, στις πλαγιές του Ψηλορείτη. Πολυπληθές είναι το πανηγύρι της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στις 15 Αυγούστου στον Χάρακα, όπου χιλιάδες πιστών συρρέουν για την περιφορά της Αγίας Εικόνας κατά τον εσπερινό και την παρακολούθηση των Εγκωμίων της Θεοτόκου. Στις Μαργαρίτες στις 15 Αυγούστου γίνεται μεγάλο Κρητικό γλέντι στην πλατεία του χωριού. Του Αγίου Φανουρίου (27



Αυγούστου) στον Ορθέ γίνεται παραδοσιακή χοροεσπερίδα το βράδυ στον περίβολο του ναού και έξω από τον Αχλαδέ στο εξωκλήσι του Αγίου Φανουρίου συρρέει πολύς κόσμος, για να προσκυνήσει και να κρεμάσει αφιερώματα στο ιερό δέντρο που βρίσκεται στο σημείο εύρεσης της εικόνας. Του Αγίου Μάμα (2 Σεπτεμβρίου) στο ομώνυμο χωριό εορτάζεται ο προστάτης των κτηνοτρόφων, με γλέντι και διαγωνισμό κρητικής μαντινάδας. Στις 5 Σεπτεμβρίου στη θέση Γουρνόλακος γίνεται σε συνδιοργάνωση των δήμων Γεροποτάμου και Κουλούκωνα μνημόσυνο πεσόντων. Στις 30 Δεκεμβρίου τιμάται η μνήμη του νεομάρτυρα Γεδεών Καρακαλλινού στις Μαργαρίτες.



ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Στην ευρύτερη περιοχή του κάτω Μυλοποτάμου υπάρχει η δυνατότητα επιλογής για διαμονή ανάμεσα στις τουριστικές εγκαταστάσεις της παραλιακής ζώνης, τα ενοικιαζόμενα δωμάτια της ενδοχώρας, τις αγροτουριστικές μονάδες της υπαίθρου ή τις πολυτελείς βίλες και ξενώνες που βρίσκονται σε αρκετούς οικισμούς της περιοχής.

Γαστρονομικά η περιοχή του κάτω Μυλοποτάμου προσφέρει πλούσιες εμπειρίες. Μπορείτε να απολαύσετε κρητικές γεύσεις με αγνά υλικά της Μυλοποταμίτικης γης. Σε κάθε οικισμό μπορείτε να πιείτε τον καφέ σας, η ένα βραστάρι από βότανα συνοδευόμενο από καλλιτσούνια με θυμαρίσιο μέλι, κάτω από τη σκιά μιας μουριάς στα καφεενάκια που είναι διάσπαρτα στην ενδοχώρα. Επισκεφτείτε το Πάνορμο ή το Μπαλί για φρέσκο ψάρι με θέα τη θάλασσα ή τις πολλές ταβέρνες που βρίσκονται διάσπαρτες γύρω στους οικισμούς με παραδοσιακές λικουδιές.

Χρήσιμα τηλέφωνα

Δήμος Γεροποτάμου	28340 22650
Κ.Ε.Π. Δήμου Γεροποτάμου	28340 23345
Δήμος Αρκαδίου	28310 72731
Κ.Ε.Π. Δήμου Αρκαδίου	28310 73960
Κέντρο Υγείας Περάματος	28343 40000
Αστυνομικό τμήμα Περάματος	28340 22349
Ταχυδρομείο Περάματος	28340 22218
Ταχυδρομείο Πανόρμου	28340 51249
Παγκρήτια Συνεταιριστική Τράπεζα	28340 20700
Αγροτική Τράπεζα	28340 22511
Φαρμακεία Περάματος	28340 22701 28340 22990 28340 22550
Φαρμακείο Πανόρμου	28340 51115
Δίκτυο "Γη του Ψηλορείτη"	28340 31008
Ορειβατικός Σύλλογος Ρεθύμνου	28310 57766
Φυσικό Πάρκο Ψηλορείτη	28340 31606

ΤΙ ΝΑ ΑΓΟΡΑΣΕΤΕ ΦΕΥΓΟΝΤΑΣ

Η επίσκεψη στον Κάτω Μυλοπόταμο προσφέρει σίγουρα πολλές και ποικίλες συγκινήσεις στον επισκέπτη. Σας προτείνουμε να αγοράσετε πολλά και χρήσιμα αναμνηστικά από την περιοχή όπως κεραμικά από τις Μαργαρίτες φτιαγμένα με μοντέρνες ή παραδοσιακές τεχνικές από τους τεχνίτες του χωριού. Σε πολλούς οικισμούς υπάρχουν καταστήματα με είδη λαϊκής τέχνης, όπου μπορείτε να βρείτε ενδιαφέρουσες ιδέες για δώρα.

Σε μια κατεξοχήν ελαιοπαραγωγό και κτηνοτροφική περιοχή μπορείτε να



προμηθευτείτε τυποποιημένο αγνό παρθένο ελαιόλαδο, με προστατευόμενη ονομασία προέλευσης «Κάτω Μυλοπόταμος», κρέας κυρίως αιγοπρόβειο εγχώριας παραγωγής, τυποποιημένα χοιρινά απάκια (καπνιστό κρέας) και λουκάνικα, γραβιέρα Κρήτης, καθώς και άλλα τυροκομικά προϊόντα από πρατήρια τυροκομείων και κρεοπωλεία στο Πέραμα, αλλά και στους μεγάλους οικισμούς της περιοχής. Επίσης μπορείτε να προμηθευτείτε κρασί, τσικουδιά, μέλι, είδη ζαχαροπλαστικής και αρτοποιίας, καλοκαιρινά οπωροκηπευτικά από το Πάνορμο, καθώς και φρούτα εποχής και λαχανικά.



ΚΟΝΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ

Η Μονή Αρκαδίου αποτελεί ένα ζωντανό μνημείο θρησκευτικής ζωής. Το καθολικό τιμά την Μεταμόρφωση του Σωτήρος και τον Άγιο Κωνσταντίνο. Αποτελεί μια σύνθεση αναγεννησιακού ρυθμού, με στοιχεία μπαρόκ και γοτθικά χαρακτηριστικά. Κατά τους χρόνους της Κρητικής αναγέννησης υπήρξε κέντρο αντιγραφής χειρογράφων και χρυσοκεντητικής τέχνης. Κατά την εκπνοή της επανάστασης του 1866 ένοπλοι επαναστάτες και γυναίκοίπαιδα προτίμησαν να θυσιαστούν από το να παραδοθούν. Από τότε το Αρκαδί αποτελεί παγκόσμιο σύμβολο εθελουθσίας. Στο μουσείο της Μονής ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει εικόνες της Κρητικής τέχνης, ιερά σκεύη και άμφια καθώς και ενθυμήματα από την ολοκαύτωση της Μονής τον Νοέμβριο του 1866. Στο χωριό Αμνάτος του Δήμου Αρκαδίου υπάρχει το Σχολικό Μουσείο. Επίσης το Μουσείο της ελιάς στα Καφαλιανά καθώς και ο περιβαλλοντικός σταθμός θαλάσσιας ζωής στο Παγκαλοχώρι που είναι επισκέψιμο κατόπιν συνεννόησης με το σύλλογο ΑΡΧΕΛΩΝ (2831072288).

